

törvénykönyvében — akként is olvashatjuk az Adok nektek aranyvesszőt — az első, a legfontosabb paragrafus: a hars az emberért, emberségért.

Elvont, teoretikus írást nem találunk ebben a könyvben. A figyelmes olvasó észreveheti azonban, hány fontos kérdésben foglalt állást, nyilvánított véleményt a maga sajátos módján Nagy László. Ma is érvényeset. Ő, aki oly erősen kötődött legnemesebb, legerőtelesebb hagyományainkhoz, a népköltészethez, Balassi, Ady, József Attila költészetéhez, éppen ő figyelmeztetett bennünket nyomtatottan arra, hogy „A megszokotthoz idomítani az újat, akár kívánságban is, valóságos véték. A múlt nagyjai elé idézik a költőt, hogy példákul csúffá tegyék. Nem veszik tudomásul a már közhely igazságot, hogy ezek a nagyságok azért feledhetetlenek, mert nem elégedtek meg a hagyománnyal, s korukban az újszerűséget mint bélyeget kellett viselniük.” Tudta jól, hogy a költészet is szolgálat, s hogy közönség nélkül, felszárnyú madár — csupán, engedményt azonban a közönség kedvéért soha nem tett. Indulattal szövegezték hozzá a közérthetőségről szóló vitákhoz, s igenesek megszívlelendő, amit mondott: „nem mindig az én verseimben van a homály, hanem az esztétikailag képzetlenekben és renyhéleiben. Nem kezdhetjük újra az ábécénél a költészetet. Tanuljanak ők is, legyenek figyelmesek, küzdjenek meg a versért.

En a mesterségek iránt mindig tisztelettel érdeklődöm, és megvetem azokat, akik az én mesterségemet csúfondáros tiszteletlenséggel illetik.”

Idézhetnénk még azokat a szövegrészeket, amelyek arra készítetnek, hogy revideáljuk vagy módosítsuk a Nagy Lászlóval kapcsolatosan megfogalmazott értékelések, megállapítások némelyikét. Helyette jelezzük inkább, prózájára — de verseire is gondolva —, hogy ha a szokottól eltérően is, de közelebbi költő és ember volt Nagy László, s nem valamiféle távoli régióban vívott egy elvont erkölcs nevében nap mint nap küzdelmeket, hanem nagyon is konkrét, világi bajok, nyűgök foglalkoztatták, s ihlették vers vagy prózájára.

Vihart az Adok nektek aranyvesszőt bizonyonnan nem kavart, esemény sem lesz abban az értelemben, ahogyan az volt a Gyöngy-szoknya, a Menyegző vagy a Versben bujdosó. Kétségtelen, hogy Nagy László posztumusz kötetének helye fényesebb társai, a nagy verseskönyvek, jeles műfordítás-gyűjtemények mögött van. Az is kétségtelen azonban, hogy ezek a „melléktermékek” életművének szerkesztésénél, ars poeticájánál, a világról való gondolkodásánál ismerjük meg általuk az eddiginél pontosabban, alaposabban, s bizhatunk abban, hogy az Adok nektek aranyvesszőt tanulságait hamarosan a Nagy Lászlóról szóló szakirodalom is hasznosítja. (Magvető)

HAJDU RÁFIS GÁBOR

Százegy elbeszélés

(1945–1975)

A könyvnap dátuma körül valósággal rajzoltak a különböző költői és prózai antológiák, ami egyrészt az irodalmi termés összegezését és válogatását, másrészt bizonyos fokú egyszerűsítését jelenti: az olvasónak, a már egyre elkenyélmesező olvasónak nem kell törnie a fejét, hogy kit és mit olvasson: kiadók és szerkesztők mintegy tálcán hozzák elé a legszebb s főleg legnépszerűbb költői és prózai írásműveket.

Az idej antológiák közül talán a Százegy elbeszélés című (a Magvető és a Szépirodalmi közös kiadásában és Domokos Máttyás szerkesztésében) a legmerészebb és a legérdekesebb: „a legújabbkori magyar történelmet” (1945–1975) akarja az olvasónak bemutatni, harminc év novellistáinak különböző formájú és jellegű, de mindenképpen realista írásaiban. A gondolat kitűnő, s ahogy sorban olvassuk a három gazdag kötet (amelyek

közt talán a harmadik, az 1965–75-iki évtizedre terjedő szolgál a legtöbb meglepetéssel), valóban három utolsó évtizedünk szinte minden rétegével, típusával, történéseivel élénk tárul. Az első kötetben még a háború végével és következményeivel a partizánháborúval (Gábor Andor egyik legjobb írása), Budapest ostromával (Tersánszky fanyar humorával nézve), a nemzedékváltás drámájával (Lengyel József írása), a szegények lázadásával (Veres Péter), a zsidók földönfutásával (Szép Ernő), a gyanakvás, a bizalmatlanság, a „hínár” új változataival barátok és kolégák között (Illés Endre: Előhívó) az első évtized eseményeit hozták élénk mintegy mozaik formában, a második évtized írásai az ostromot (Thurzó Gábor Ámen, ámenja), a budai átkelést (Sóter István egyik legjobb novellájával), a harmadik a mai diáketet (Galgóczy), a mai sajátos foglalkozásokat (Kertész Ákos Kasparkje), vagy 56 kiszabadult fegyenceit (Kamondy Kiszabadult fegyencek) és most közelmúltbeli eseményeket, amelyek az irodalom tömörítő és tisztító világában elfeledett, közömbössé vált vagy még sajnó emlékeink közé tartoznak. Vagyis ennek az antológiának egyik első fontossága, hogy az elmúlt három évtized eseményeit próbálja nem politikailag, nem tudományosan, hanem a maga irodalmi formáival és eszközeivel elfogadtatóvá, logikussá, lezárt élménnyé szűrni, a sokszor brutális valóságot irodalommal alakítani. Az olvasó jelen van, tanúja az író alakításának, aki a stílus és az emlékezet segítségével éterivé magasztja a valóság durva tényeit, s írói munkájával megtisztítja a légkört éppúgy, mint az emlékező olvasó bensőjét s a valóság másképp talán kibírhatatlan ellentmondásaiból enyhítő harmóniát tud teremteni... Főképpen az elbeszélés mestereinek észlelhető ez. Tersánszkyknál egy emberi nulla az ostrom alatt, az ostrom következtében erőre kap, csupa cselekvés már és erős korában a hódító szerelmet is megismeri. Kassáknál egy öreg és jelentéktelen takarító nősorsa Van Gogh-i arányokat ölt az irodalmi ábrázolásban. Szép Ernő az otthonukból elűldözött zsidók végtelen vándorlását emeli irodalommal. Illés Endre három „előhívása” a minden embernek nevezett kapcsolat kérelhetetlen felőlődése az örökké jelenvaló gyanúban, három változatképpen ugyanannak az egy témának. Mind a négyen remek példái az irodalom hatalmának az élet felett.

A gyűjtemény másik nagy értéke, hogy mintegy seregszemlélet tart az utolsó három évtized prózatermése felett, s valljuk meg, hogy ez talán nem valósult meg olyan teljesen, mint az első szándék. Igaz, mindenki másképp látja az irodalom összetételét, rangsorát, hierarchiáját, ha például felsorolnám a három kötetben nem található írókat, lehet, hogy éppoly hiányokat vagy túlzásokat talál benne egy másik, szigorúbb vagy elnézőbb olvasó. Amellett ne felejtjük el, hogy a gyűjtemény fő szempontja történelmi, s az értékelő szemlélet csak utána következik. Mégis meg kell említenem, hogy a gyűjtemény első kötet tartalmazza Remenyik Zsigmond „Belga Kongó”-ját, a második Thurzó Gábor „Ámen, ámen”-jét, a harmadik, a legfrissebb kötet Galgóczy, Szabó István, Kertész Ákos és mások jelentős írásai mellett Eörsi István megrendítő „Egy beszélgetés”-ét (valószínűleg Lukács György egyik utolsó napját) és ezek az egész gyűjtemények legkiemelkedőbb alkotásai, s főképp a harmadik kötet a legszebb ígéretek tartalmazza a közeljövő magyar elbeszélő irodalmából. Viszont kérdés, gazdagítják-e ezt a kitűnő gyűjteményt egyes, talán nagyon egocentrikus írók nem mindig közvetlenül és kizárólag alkotásaikhoz fűződő önvallomásai? Tudjuk, ezek beszélgetések, naplók, jegyzetek, riportok formájában igen népszerűek, főleg az írók kritikátlan rajongói között s azok előtt, akiket nem annyira a mű, mint az író személyisége érdekel. Ebben a parádés gyűjteményben nem is érzi az olvasó őket a többivel egyenrangú írásoknak.

Hadd említsék meg egy harmadik szempontot az itt „elbeszélésnek” nevezett műfajról, amely ebben az antológiában páratlan sokoldalúsággal jelentkezik. Nemcsak kerek és szabályos novellák (bár azok is vannak szép számmal) sorakoznak a három kötetben, hanem az elbeszélésnek szinte minden változata, leginkább riportok, naplók, vallomások, novellatémák, amelyeket az író

szándékosan befejezetlenül hagyott, a „az életből merített” históriák, amelyekhez az írónak szinte semmit sem kellett hozzátenni. Ennek a változatosságnak, ennek a „műfajtalanságnak” köszönhetjük, hogy mintegy betekintést nyerhetünk elbeszélőnk műhelyébe, nem családi, magánéletük apró titkait lessük el, hanem az alkotás pillanatait, amikor a Zola-féle „tranche de vie”-ből, a nyers életszeletből irodalmi mű alakul, a maga külön légkörével, formájával, szervezéssel s ez különösen a harmadik kötet írásában is tapasztalható. Az antológia szerkesztőjének szerencsés válogatása révén megismerjük az élet és az irodalom mély összefüggéseit, nemcsak tétlen olvasók maradunk, hanem eleven tartozékká válunk, megismerjük korunknak lényeges arculatait — s a tiszta irodalom segítségével a talán sokszor még észrevétlenül valósságot történelmi tapasztalásként tudjuk elviselni — s ily módon ez a gyűjtemény nemcsak művészi esemény, hanem hatékony emberi jócselekedet. (Szépirodalmi, Magvető)

GYERGYAI ALBERT

Rolf Hochhuth: Szerelmi történet Németországban

Rolf Hochhuth *Eine Liebe in Deutschland* című könyve nagy port vert fel hazánkban. Tulajdonképpen elég ritka eset az NSZK-ban, hogy egy szépirodalmi mű politikai vihart kavart, hiszen a közhit szerint — sokkal inkább, mint mifelénk — a szépirodalom dolga elsősorban a közönség szórakoztatása, s a művészi igazságból merített okulás a vele szembeni elvárások végére szorul. Az ún. Filbinger ügy politikai botránya gondoskodott a könyv hírveréséről. (Filbinger ugyanis beperelte az író a könyv miatt, a pert azonban az író nyerte meg, ami egyszersmind nemcsak az igazság győzelmét, hanem Filbinger politikai karrierjének végét is jelentette.) Kicsit jellemző is a helyzetre, hogy az egykori náci hadbíró, baden-württembergi tartományi miniszterelnök viselt dolgaira vonatkozó utalások, amelyek lényegében a mű felszíni — bár nem felszínes! — „reflexió” rétegébe tartoznak, tették közismertté s a politikai botránykrónika egy lapjává a könyvet. A mű tulajdonképpeni művészi magva, egy lengyel hadifogoly és egy német asszony, Stasiac Zsada és Pauline Krop szerelmének tragikus végződés története, aligha kellett volna ekkora érdeklődést. Részben épp ez ellen a társadalomlélektani helyzet ellen íródott a könyv, amelynek művészi értéke szorosan összefonódik erkölcsi politikai tartalmával: része annak a mély történelmi és erkölcsi önvizsgálatnak, amely Hochhuth — és a legjobb német írók — egyéb műveit is jellemzi.

Hochhuth ezúttal a német történelem egy különösen szegénytelen és fájdalmas szakaszába vezet el bennünket. Azt próbálja meg emberi közelségbe hozni és ábrázolni, mi történt azokkal az embermilliókkal, akiket a hitleri birodalom a második világháború elején — hadifogolyként, kényszer vagy akár toborzott munkásként — beszállított, és elémészített, gyakran a szó legszorosabb értelmében. A művészi ábrázolás logikája egy különös emberpár vagy közösség sorsában tükrözteti azt, ami tömegesen átéltetetlen — milliók szörnyű sorsát egyszerűen nem vagyunk képesek igazán felfogni.

A széles történelmi tábló helyett a művész egy ténylegesen, bizonyíthatóan megtörtént egyedi eset mikrokozmoszába vezet el bennünket. E célból a hitelességet követelő mai ember igényeirez alkalmazkodva — nagyszabású kutatómunkát végez: egyrészt a terepen, egy délnémet faluban és kisvárosban, ahol megtörténtek azok a dolgok, amik